

Dar al-islam i Meiganga, Kamerun

TOMAS S. DRØNEN

Introduksjon

I *dar al-islam*, islams hus, er det mange rom. I denne artikkelen skal vi besøke noen av disse rommene i den lille afrikanske byen Meiganga nordøst i Kamerun. Meiganga ligger i regionen Mberé på den sørøstlige enden av Adamaoua-plataet, et fruktbart savanneområde ca 1000 moh. Islam fikk fotfeste i Nord-Kamerun som følge av fulanernes *jihad* tidlig på 1800-tallet. Fulanerne la relativt enkelt under seg store deler av Nord-Kamerun, men ekspansjonen stanset ved den sørlige enden av Adamaoua-plataet hvor fulanerne møtte mer organisert motstand og hvor tse-tse fluen vanskeliggjorde fulanernes kvegdrift. Denne militære ekspansjonen var begynnelsen på en religiøs, politisk og økonomisk dominans som på mange områder preger Nord-Kamerun også i dag.

Vi skal i det følgende se nærmere på noe av det muslimske mangfold vi finner i Meiganga etter nærmere 150 år med islamsk innflytelse. Først skal vi kort se på de muslimske tankene som influerte den islamske ekspansjonen, og hvordan disse ideene ble satt ut i praksis. Siden skal vi se at de muslimske brorskapene, ved hjelp av franske kolonimyndigheter, spilte en viktig rolle ikke bare i spredningen av islam, men også i det vi kan kalle kontekstualiseringen av det islamske budskapet. Denne tilpasningen av islam til en afrikansk virkelighetsforståelse har gitt rom for tradisjonell afri-

kansk magi og utviklet en maraboutisme som gjør flittig bruk av Koranen i sin praksis. De muslimske brorskapene er imidlertid ingen entydig størrelse, og i Meiganga skal vi se at konflikten mellom *Tijaniyya*- og *Tarabiyya*-tilhengere er noe av det som preger den religiøse dagsorden. Vi skal også se at i de siste tiår har andre muslimske land, da spesielt Saudi-Arabia, forsøkt å øke sin teologiske innflytelse på muslimene i Kamerun. Dette har i noen grad ført til spenninger mellom de tradisjonelle kunnskapsbærerne og de lærerne som er påvirket av *Wahabismen*, en teologisk læreretning med opphav i Saudi-Arabia.

Islams ankomst til Kamerun

Islams tilstedeværelse i Kamerun er uløselig knyttet til fulaner-folket.¹ Fulanerne begynte en spredt innvandring til landet allerede i det 17. århundre, men det var som følge av Usman dan Fodios store ekspansjon tidlig på 1800-tallet at fulanerne virkelig gjorde seg gjeldende som en maktfaktor i det nordlige Kamerun. Usman dan Fodio var en åndelig leder, forfatter og intellektuell som reformerte det han anså som sine hedenske eller såvidt islamiserte omgivelser.² Fulanernes jihad i Adamaoua ble utført med relativt få soldater. Deres taktikk var å legge under seg de største byene i området (Garoua, Rei Bouba, Ngaoundéré, Tibati, Tignère og Banyo) og bosette seg der. Byene ble deretter senter for den nye territoriale administrasjonen og baser for nye okkupasjoner og slaveraid. En rask integrering av okkuperte folkegrupper i fulanernes styresystem muliggjorde den raske ekspansjonen på tross av fulanernes undertall i forhold til resten av befolkningen på Adamaoua-plataet.³ Omkring 1850 ser det ut til at Ngaoundéré fikk behov for å utvide sitt politiske territorium, og på denne tiden kom de første fulanere til Mberé-regionen. I første omgang var det soldater som bodde i provisoriske landsbyer. Senere la de under seg byene Mboula og Kounde, hvor Gbaya- og Mbum-sjefene ble akseptert som vassaler og mottok gaver som tegn på aksept fra lederne i Ngaoundéré.⁴

Selv om utgangspunktet for fulanernes jihad var religiøs reform, er det tydelig at politiske og økonomiske motiver etterhvert overtok som inspirasjon til videre ekspansjon. Fulanerne misjonerte i liten grad blant de underlagte folkegruppene, og grunnlaget for slaveraidene var nettopp forskjellen mellom *haabe* og *fulbe* (hedninger og fulanere). Hvis fulanerne hadde drevet utstrakt misjonsvirksomhet blant de lokale folkegruppene, kunne de ifølge islam ikke senere tatt dem som slaver. Islam spredte seg likevel i regionen som følge av fulanernes politiske og økonomiske dominans. I

første omgang var det sjefene som konverterte til islam og fikk vasallstatus under *lamidoen*.⁵ Siden konverterte de ledende menn i stammen som ble tilknyttet lamidoens hoff, og etterhvert ble alle prestisjefylte stillinger innen administrasjon og handel besatt av muslimer. På denne måten opplevde det nordlige Kamerun en gradvis islamisering som følge av religionens prestisje, men denne typen omvendelser ga ofte de konverterte et overfladisk forhold til islam som religion, og fulanske ledere monopoliserte islam for å trygge sin økonomiske basis.⁶

Brorskapene og kolonimaktens rolle i utbredelsen av islam

Det hevdes ofte at sufismen har spilt en helt sentral rolle i utbredelsen av islam i Afrika, og det er hevet over tvil at også i Kamerun kom de muslimske brorskapene til å spille en viktig rolle i folkeliggjøringen av islam. Det som kanskje er mindre kjent er den rollen franske kolonimyndigheter spilte i denne prosessen. T. M. Bah hevder i sin artikkel «Cheiks et marabouts maghrébins prédicateurs dans l'Adamawa» at franske myndigheter, av frykt for pan-arabisk og anti-kolonial innflytelse, forsøkte å kontrollere muslimske ledere som besøkte Kamerun. Franskmennene nektet potensielt opprørske islamske ledere adgang til landet samtidig som de støttet muslimske forkynnere som gjennom sin mer moderate islam promoterte franskmennenes ønske om å bevare en «afrikansk islam».⁷ De islamske forkynnere som franskmennene aksepterte, kom etterhvert til å spille en viktig rolle i spredningen av islam i området. Titlene sheik og marabout henspiller på deres tilhørighet til sufi-brorskap, og deres religiøse budskap passet godt inn i franskmennenes planer med regionen. Deres mål var å omvende kameruneserne til islam og styrke den åndelige bevissthet blant muslimene. Sufismens fokus på indre religiøse opplevelser, på en asketisk livsførsel og på lydighet mot autoriteter ga lite rom for anti-kolonial og politisk propaganda. Innflytelsen fra de nordafrikanske sufi-ledere svekket også det åndelige hegemoniet som Sokoto-kalifatet i Nigeria hadde utøvd i Kamerun.

Det er i hovedsak to sufi-brorskap som har hatt stor innflytelse i Adamaoua. Først og fremst Qadiriyya, Usman dan Fodios (og dermed også alle de tidlige fulanske lederes) brorskap. Qadiriyya ble grunnlagt i Bagdad av Abd-al-Qâdir al Jilâni (1077-1166) og introdusert i Sudan-beltet av den store juristen Maghili i det 15. århundre. Qadiriyya er karakteristisk ved sin sterkt hierarkiske inndeling av brorskapet og sin fokusering på eliten. I Kamerun tillot ikke presteskapet andre islamske retninger blant sine undersåtter.

Det andre sufi-brorskapet, som etterhvert kom til å bli enda mer innflytelsesrikt i regionen, var Tijaniyya, grunnlagt av algireren Ahmad al-Tijani (1737-1815). I motsetning til Qadiriyya er Tijaniyya i prinsippet åpent for alle, uavhengig av sosial status, og rekrutteringen foregår i mindre hemmelige former. Tijaniyyas bønneritualer er også enklere og mindre strikte enn i andre brorskap, og det legges mindre vekt på en absolutt asketisme.

Den mest innflytelsesrike muslimske lederen som besøkte Kamerun i denne perioden var Sheik Sidi Benamor Tijani. Han var direkte etterkommer av al-Tijani, og leder av Tijaniyya-brorskapet. Sheik Benamor ankom flyplassen i Douala i april 1949. Her ventet en offisiell mottakelse, og franske kolonimyndigheter stilte kjøretøyer til disposisjon for sheiken under hele hans besøk i Kamerun. Fra Douala la sheiken ut på en maratonturné som i første omgang dekket det meste av Kamerun og siden fortsatte videre til Tchad, RCA og Belgisk Kongo.⁸ Sheik Sidi Benamors besøk i Kamerun samlet store tilhørerskarer i alle de byene og landsbyene han besøkte. Han knyttet også mange viktige kontakter og utnevnte flere nye Tijaniyya-ledere. Sheiken besøkte også Meiganga, en begivenhet som vakte stor oppmerksomhet og som enda huskes godt av eldre muslimer.

Dagens sosiale setting i Meiganga

Meiganga er i dag den største byen i Mberé med sine ca 30.000 innbyggere. Da den første amerikanske misjonær, Adolphus Eugene Gunderson, besøkte Meiganga i 1928, kunne han fortelle at han hadde besøkt en landsby ved foten av Mount Ganga som hadde 300 innbyggere.⁹ Landsbyen forandret seg imidlertid raskt til en by tidlig på 1930-tallet da den nye hovedveien ble lagt gjennom Meiganga, og franske kolonimyndigheter la sin administrasjon dit. Folketallet vokste etter dette jevnt og trutt i hele regionen, og folketellingen i 1966 konkluderte med at det bodde 64.022 innbyggere i Mberé. Det interessante med den folketellingen er at det er den siste som oppgir etnisk tilhørighet, og den viser at halvparten av befolkningen var gbayaer, 30 prosent var mbororoer (nomadefulanere) og 10 prosent var fulanere. Ved siste folketelling i 1987 hadde innbyggertallet i Mberé steget til 126.921.¹⁰ Siden den tid har Meiganga opplevd to blodige stammekriger mellom gbayaer og fulanere i 1991 og 1992 hvor flere hundre mennesker ble drept. Konflikten hadde sitt direkte utspring i politiske uroligheter som rystet hele Kamerun tidlig på 1990-tallet, men til grunn lå også lang tids rivalisering mellom de to etniske gruppene og gbayaenes frus-

trasjoner over fulanernes økonomiske dominans i området. Selv om majoriteten av gbayane er kristne og alle fulanere muslimer, har man ikke kunnet påvise religiøse grunner til konflikten, men etter krigene konverterte mange voksne gbayaer fra islam til kristendommen. En annen følge av konflikten, hvor gbayaene viste seg som de mest effektive krigerne, var at mange fulanere forlot regionen av frykt for flere uroligheter. Denne fraflyttingen førte til en generell nedgang i økonomisk aktivitet, og folketallet på slutten av 1990-tallet var antagelig omtrent som det var i 1987. De siste årene har imidlertid situasjonen stabilisert seg i Meiganga, og mange fulaner-kjøpmenn har vendt tilbake.¹¹

Det finnes ingen eksakt oversikt over størrelsen på de forskjellige etniske grupper i Meiganga i dag, men sikkert er det at majoriteten av befolkningen fortsatt er gbayaer. De fleste av dem er som nevnt kristne (lutheranere eller katolikker), mens en liten del av gbayaene fortsatt er muslimer. Fulanerne dominerer likevel bybildet i Meiganga fordi de har kjøpt opp alle sentrale eiendommer, og de styrer sammen med hausæene det meste av handel og transport i byen. De siste årene har antallet bamileker og bamouner fra Vest-Kamerun økt, og de står bak det meste av håndverket som blir utført i Meiganga. På markedet er derimot gbayakvinner som selger sine jordbruksprodukter i flertall, og der sees også mbororokvinnene som kommer fra landsbyene i bushen for å selge melk.

Muslimske institusjoner i Meiganga

For å få et bilde av *dar al-islam* i dagens Meiganga skal vi først få et overblikk over de fysiske rom som brukes til spredningen av islam i byen. Vi skal se nærmere på de muslimske institusjonene og på den aktiviteten som utspiller seg der. Som alle andre byer i denne delen av Afrika har også Meiganga en sentral moské. Den befinner seg i sentrum av byen, ved siden av lamidoens bolig hvor den ruver med sine to minareter. Moskéen begynner å bli noe slitt, og for tiden pågår det en innsamling til oppussing. Hver fredag gir de besøkende ved middagsbønnen sin almisse som går til underhold av *imam*, *muzzeni* og *moddibo* som er tilknyttet moskéen.¹² De pengene som blir til overs ved hver ofring, går til vedlikehold av moskéen.

Foruten den sentrale moskéen finnes det i Meiganga to vakre moskéer med hver sin minaret. De er bygd av henholdsvis en hausa og en fulaner, begge rike kjøpmenn, og det gir stor prestisje blant muslimene å ha sin egen moské. Der er folk i kvartalet velkommen til å be hver bønnestund utenom fredag ettermiddag. Da stenges

hovedgata for biltrafikk, og alle muslimer som har mulighet samles for å be i den store moskéen. Ellers finnes det flere mindre moskéer i hvert boligkvarter. Det er enkle firkantede hus bestående av et tomt rom med matter på gulvet, oftest bare avslørt av en sliten høytaler på en pølse på taket. I Bantandje, et kvartal bebodd av både gbayaer og fulanere, finnes det fem slike moskéer, og i Hausakvartalet finnes det femten små moskéer. Når byen så består av drøyt tjue kvartaler, kan et forsiktig anslag være at det finnes minst 100 forskjellige moskéer i Meiganga.

I byen finnes et utall koranskoler hvor en *mallum* (lærer) gir undervisning i å skrive arabisk og i å resitere Koranen. Denne form for undervisning foregår som regel på matter under et tre og har ingen fast timeplan. Elevene skriver koranvers med blekk på små tretavler. Mallumenes arabiskknivå er veldig varierende, og ungene forstår som regel ikke det de resiterer. Hvis en elev klarer å resitere hele Koranen utenat, får også han tittelen *mallum* og har i prinsippet mulighet til å starte sin egen koranskole. Elevene betaler mallumen med ujevne mellomrom, ofte i *naturalia*. Disse mallumene er som regel medlemmer av et brorskap og driver ofte med sin egen magiske praksis ved siden av å undervise.

I tillegg til disse skolene finnes det tre fransk-arabiske skoler i Meiganga, to statlige og en privat. I disse skolene har lærerne et høyere arabiskknivå, og ungene lærer ikke bare å lese og skrive fransk, men de som går inn for studiene sine behersker også arabisk muntlig og skriftlig. Slike skoler gir elevene et statlig diplom, CP Arabe (Certificat des Etudes Primaires), tilsvarende det som gis i statlige og andre private godkjente skoler som de lutherske og katolske grunnskolene.

Til nå har man ikke hatt noen organisert høyere utdanning innen islam i Meiganga. Det finnes flere lærere som har tittelen *moddibo* som har studert hos kjente lærere ved sentra andre steder i Kamerun eller i nabolandene, og disse vise menn underviser på mer eller mindre organisert basis mallumer som ønsker å fordype seg i islams historie, tradisjon og rettslære. Innenfor brorskapene dukker det også av og til opp en *walodjo* (*wali* på arabisk), en hellig mann med spesiell innsikt i den åndelige verden. Slike hellige menn samler disipler rundt seg som de underviser jevnlig, men ingen kan vite hvem som er *walodjo* og få muslimer er villige til å snakke om fenomenet til utenforstående.

Men forandring er underveis på undervisningsfronten i Meiganga. Nylig ble byggingen av et islamsk institutt avsluttet utenfor byen. I et flott kompleks med arabisk inspirert arkitektur har Saudi-Arabia

finansiert det som for framtiden vil bli et islamsk læresenter i regionen. Komplekset består av åtte bygninger, seks klasserom, et kontor og et vaskerom (til renselse før bønn) som er bygd i en sirkel rundt et atrium. Senere skal det etter sigende bygges et internat og boliger til lærerne. Kontakten mellom de ledende muslimer i Meiganga og donatorer i Saudi-Arabia er blitt opprettet av studenter fra Meiganga som nå studerer i Saudi-Arabia, men på entreprenørskiltet er det det statlige utdanningsdepartementet for grunnskolen som står oppført som byggherre.

Sufi-brorskapenes rolle i Meiganga

For å forstå litt mer av hva som rører seg på innsiden av de forskjellige muslimske institusjonene i Meiganga foretok min informant og tolk, Hassan, og jeg en besøksrunde til byens ledende muslimer. Takket være Hassans gode kontakter ble vi varmt mottatt overalt hvor vi kom, selv om ikke alle de muslimske lederne var like interessert i å diskutere islams rolle og interne stridigheter med de besøkende.

Vårt første besøk var hos imamen i den sentrale moskéen, Imam Omar, som er islams offisielle representant i Meiganga. Etter å ha passert leirmurene og gårdsplassen, uttalt det obligatoriske *salaamu aleikum* og tatt av oss skoene, ble vi hjertelig mottatt i hans enkle bolig. Han forklarte at han er en ekte sønn av Meiganga som har bodd der hele sitt liv og mottatt all sin utdanning blant koranlærere i byen. Han er blitt tildelt den æren det er å være bønneleder i den sentrale moskéen, og hver dag kommer en bil og henter ham til de fem bønnestundene. Det er ikke uvanlig at moskéen får besøk av moddiboer fra andre land, og Omar kan fortelle at lærere fra Nigeria, Marokko, Tunisia, Algerie, Egypt og Saudi-Arabia har besøkt byen for å undervise her. Han benekter på det sterkeste at han selv er en lærd mann, han praktiserer bare sin enkle form for islam så godt han kan.

Imam Omar bekrefter at han selv og de fleste muslimene i Meiganga tilhører Tijaniyya-brorskapet, men han var ikke villig til å gå noe nærmere inn på hva et slikt medlemskap innebærer. Han lyste derimot opp da samtalen kom inn på Sheik Sidi Benamor Tijanis besøk i 1949. Omar åpnet Koranen sin og tok fram en konvolutt med et gammelt bilde av sheiken, og sa at han selv var til stede under det viktige besøket. Imamen var lite villig til å svare på spørsmål angående de forskjellige sufi-brorskapene i Meiganga. Han understreket at islam forkynner én vei, at det ikke er noen splittelse mellom muslimene i byen og at alle kommer til moskéen for

å be fredagsbønnen.

Den neste vi besøkte var Moddibo Haliru som er moddibo knyttet til den sentrale moskéen i Meiganga. Også han sier at han tilhører Tijaniyya-brorskapet. Haliru kommer fra en slekt av lærde muslimer. Hans besteforeldre og foreldre var alle moddiboer, og alle hans søsken har tatt opp arven etter dem. Hans storebror, Moddibo Ahidjo som døde tidligere i år, var en av Ngaoundérés mest respekterte muslimske lærere. Haliru vokste opp i en landsby utenfor Tignère som en av 18 søsken. Der ble de alle gitt en grundig innføring i islam før de flyttet til Ngaoundéré for å fortsette utdannelsen. Da faren døde, bestemte alle søsknene at de skulle reise hver til sin by hvor det var bruk for dem og forkynne islam. Moddibo Haliru hadde hørt at det var strid mellom muslimene i Meiganga og bestemte at det var dit han skulle reise. Siden har hans livsoppgave vært å skape fred og vise byens muslimer den rette vei. Haliru lever selv et svært enkelt liv der søken etter sannheten er det viktigste. «Problemet her i Meiganga har vært at noen muslimer i for stor grad har likt å vise hvor rike de er for på den måten trekke til seg tilhengere. De sier også at de har fått budskap direkte fra Allah, og at vi andre ikke har skjønt noen ting.» Det blir fort klart at Moddibo Haliru, uten å nevne navn, snakker om Tarabiyya-lederen Hamadou Napada som er kjent for å vise seg i fine klær, kjøre rundt i bilen sin og lokke tilhengere til brorskapet med løfte om rikdom. «En ekte muslim kan ikke tvinge eller lure andre til å bli muslimer, han kan bare forkynne og forklare den rette vei. Samtidig må han vise ved livsstilen sin at budskapet er det viktigste.» Som for å understreke dette finner han en 500 francs seddel som han gir meg. «Alle muslimer skal gi almisser til sine besøkende.»

Når vi forsøker å spørre mer om Tijaniyyas forhold til andre brorskap, sier Haliru straks at han ikke har studert andre brorskap og ikke vet hva som foregår der. Etterhvert forteller han likevel at i tillegg til Tijaniyya er både Qadiriyya og Tarabiyya representert i Meiganga. «Det finnes bare en vei, en islam. Men noen passerer grensen for hva som er akseptabelt. Tarabiyyaene danser, skriker Allahs navn og oppnår ekstase. Når de så sier at de har sett Allah, så går de over grensen.» Moddibo Haliru sier at han har lest Koranen, og der er det ikke skrevet at menneskene kan se Allah: «Menneskene kan ikke vite om Allah finnes eller ikke, derfor kan de heller ikke se ham. Men jeg tror på det som står skrevet i Koranen, ingen har sett Allah, ingen kan vite hvordan han ser ut.» Haliru avslutter med å si at han ikke kjenner Tarabiyyas historie, men at det må være moddiboene selv som har skapt brorskapet siden slik

praksis ikke står omtalt i Koranen. Han legger til at de er velkomne i moskéen under fredagsbønnen, for da er det enheten som står i fokus. Men etter bønningen fortsetter de forskjellige praksisene.

Rundt 1990 begynte Tarabiyya-tilhengerne en slags offensiv i Meiganga. I grupper besøkte de kvartalene hvor de danset og sang for å tiltrekke seg nye tilhengere. De entret også moskéene og vanæret, ifølge deres motstandere, disse hellige rom med sin måte å oppføre seg på. Denne praksis ble ikke akseptert av byens ledende muslimer, og blant andre Moddibo Haliru tok ansvar for å gjøre noe med problemet. Lamidoen, som er gbaya og selv Tijaniyya, sendte sine vakter for å banke opp og jage vekk Tarabiyya-muslimene. De flyktet alle fra byen, og lederen deres, Moddibo Hamadou Napada, reiste tilbake til landsbyen sin i Nigeria. For fire år siden kom Hamadou tilbake til Meiganga, og hans tilhengere har også etterhvert vendt tilbake. Lederne i Meiganga har denne gang advart Tarabiyyaene og sagt at hvis de ikke holder praksisen sin for seg selv, så vil de bli jaget fra byen enda en gang.

For å få et inntrykk av den nevnte Tarabiyya-lederen besøkte vi Moddibo Hamadou Napada, som etter en stund tok høflig imot oss. Vi ventet sammen med studentene hans til en skikkelse i flotte klær kom til syne i døråpningen. Han ba oss følge ham inn i stua som rommet en veldig salong. Da vi etter de tradisjonelle hilsningsene forsøkte å forklare at vi gjerne ville snakke litt om forskjellige typer islam praktisert i Meiganga, ble han veldig mistenksom og hadde nok dessverre ikke tid til å snakke med oss likevel.

Besøket lærte oss ikke stort annet enn at Tarabiyyaene, i motsetning til de fleste andre muslimene i Meiganga, ikke ønsker å snakke om sin praksis. Motstanderne deres i Meiganga hevder imidlertid at Tarabiyyaene ser på seg selv som overlegne andre muslimer. De kler seg som arabere og sier at det er kun de av muslimene i Meiganga som kjenner Allah, og at de ved sine ekstatiske ritualer, der de danser og slår seg på brystet, kan møte Allah. Hamadou er kjent for å vise seg fram både med sin kunnskap og sin rikdom. Han har studert i Nigeria og har offentlig uttalt at han er en *walodjo*, en hellig mann. Tarabiyyaene er også kjent i Meiganga for sin strenge hierarkiske struktur og for at tilhengerne nærmest tilber lederen Hamadou Napada.

Angående deres praksis forteller den unge fulaneren Ndoudi i boka *I am a Mbororo* at han møtte brorskapet i en landsby i Nigeria. Der samlet de seg hver fredag kveld rundt et hvitt tøyestykke i moskéen med bønnelenker i hendene. De resiterte de samme arabiske setningene om og om igjen, akkompagnert av rytmisk beve-

gelse med hodet og kroppen. Medlemmene forklarte senere Ndoudi at de hadde entret en annen verden, og at de hadde sett Allah. Han forteller også en historie om en moddibo som hadde fått beskjed av åndene at han skulle fly til Allah. Han kledde seg i sine flotteste klær, klatret opp i det høyeste treet og kastet seg utfor. Han gikk rett i bakken og døde momentant. Da tilhengerne hans så hva som hadde skjedd, sa de likevel: «Å, det var Allah som ville dette.» Ifølge Ndoudi vil enhver som entret dette brorskapet fort slite seg ut og bli en unormal person.¹³

De fleste muslimer vi snakket med i Meiganga uttalte også at de er redde for Tarabiyyas magiske praksis. Det snakkes mye om at unge blir lokket til bevegelsen ved hjelp av kontrakter som skal garantere at de blir rike. Betingelsene for disse kontraktene er uklare, men de fleste motstanderne hevder at de inngår en kontrakt med djevelen, og at de ofte blir rike veldig fort, men at de etter kort tid enten dør eller blir gale.¹⁴

Ingen muslimer kan ifølge sufi-brorskapene oppnå høyere status her på jorden enn en walodjo. Blant Tijaniyyaene i Meiganga finner man kulten rundt den avdøde walodjo Abu Bakar. En rekke omstendigheter gjorde at folk anså Abu Bakar for å være walodjo. Han spiste aldri offentlig. Han kjørte aldri bil eller motorsykel. Han levde et asketisk liv hjemme hos seg selv der han «ba sammen med englene», og gikk bare ut for å delta på fredagsbønnen i moskéen. En rekke moddiboer gikk i lære hos ham. Da han døde i 1991, kom besøkende fra Saudi-Arabia, Marokko og Tunisia for å delta i begravelsen hans. Etter hans død overtok sønnen huset, men allerede første natta forlot han soverommet skrikende. Han hadde møtt farens ånder som fortsatt bodde i huset, og av frykt for dem forlot han eiendommen for godt. Abu Bakars grav blir også besøkt av personer som har problemer. De oppsøker graven hans etter mørkets frembrudd for å be den hellige mannen om hjelp. Verken Imam Omar eller Moddibo Haliru ville bekrefte at de kjente til noen walodjo som hadde bodd i Meiganga. De understreket begge to at ingen kan vite hvem som er walodjo, bare Allah vet det. Min informant var enig i disse utsagnene, men som han la til: «Hvis du møter en walodjo - da vet du med en gang at han er en ekte walodjo».

Islams magiske rom i Meiganga

Det kanskje mest karakteristiske trekket ved islam slik vi møter religionen i Afrika, er den nære koblingen mellom islam og det overnaturlige fenomen vi i det følgende vil kalle magi. Begrepet

maraboutisme ble lansert som en samlebetegnelse på fenomenet av Vincent Monteil i klassikeren *L'islam noir*¹⁵, hvor han sier at fenomenet finnes i alle former for islam, men at det er spesielt knyttet til utbredelsen av brorskapene. I vår sammenheng blir det fort klart at fenomenet er sammensatt, og det er vanskelig å finne klare grenser mellom de praktiserendes ansvarsområder og titler. Det franske begrepet *marabout* er som sagt en samlebetegnelse, og vi skal nå se litt nærmere på hvordan fulanere i Meiganga definerer begrepet.

I første omgang oversettes det franske *marabout* med *mallum*. En *mallum* er som nevnt en lærer, men det er også *mallumer* som praktiserer magi. En skiller så mellom *mallum jeke* (skjell) og *mallum nyawndoowo* (helbreder). En *mallum jeke* er en sannsiger/sigerske som mot betaling kan se inn i framtida og hjelpe med beskyttelse mot ond magi, og som kan foreskrive behandling som gjør at du lykkes i det du foretar deg. En slik *mallum* har også i prinsippet makt til å aktivisere onde ånder, men benytter seg som regel ikke av denne makten. De fleste muslimer i Meiganga vil si at islam aksepterer magisk praksis, men ikke hvis onde ånder aktiviseres. En *mallum nyawndoowo* er en *mallum* som kan helbrede sykdommer, og som opererer i grenselandet mellom magi og naturmedisin. Begge disse typer *mallumer* bruker ofte koranvers i sin praksis. Koranversene kan skrives på en tretavle med blekk, vaskes av, og vannet drikkes så av pasienten. Alternativt kan versene skrives på papir og syes inn i små skinnposer som den som ønsker beskyttelse bærer rundt halsen eller rundt livet. *Mallumens* kunnskap går ut på å vite hvilke koranvers som skal brukes på hvilken måte. Versene finner han ofte i spesialutgaver av koranen som har merket enkelte ord og vers, eller i egne bøker som kun inneholder disse versene. Praksisen fordrer spesielle menneskelig evner, men en *mallum* må i tillegg gå lang tid i lære hos en eldre *mallum* for å lære alle hemmelighetene. En slik *mallum* har inngående kjennskap til remedier som han finner i plante- og dyreverdenen.

Videre snakker muslimene i Meiganga om tre typer trollmenn, såkalte menneskeetere, som opererer på forskjellige måter. En *karamadjo* er en trollmann eller trollkvinne som spiser menneskene på stedet. En *deradjo* er en trollkvinne som stjeler hjertet ut av kroppen på offeret. Hun kan bruke dette hjertet to til tre måneder før hun enten setter hjertet tilbake på plass, eller at offeret dør. Som regel er det unge, nyligte jenter som blir offer for denne praksisen. Selveste sjefstrollmannen/kvinnen er en *solok* som ofte vandrer naken rundt i bushen. Av og til kan en om kvelden se lys som

blinker i skogen, og da er det flammene på ryggen til soloken en ser. Disse dreper enten ved berøring eller ved at de «sender» magien, men offeret dør først etter noen timer med hodeverk eller andre smerter.

Alle disse fem typene marabouten kan være praktiserende muslimer. Det forteller noe om i hvilken grad islam i Afrika har tatt opp i seg arven etter de tradisjonelle afrikanske religioner. Ortodokse muslimer vil som regel fordømme det meste av denne praksisen og hevde at den ikke hører hjemme i islam. En slik virkelighetsforståelse har imidlertid hatt lite gjennomslagskraft i Meiganga, der de fleste anser *djinnene*, åndene, som Allahs tjenere som kan kontrolleres og brukes både i det gode og det ondes tjeneste. De fleste muslimer vi snakket med sa at all praksis som skader andre mennesker ikke aksepteres av islam, men de var likevel enige om at de aller fleste var villige til å benytte seg av ond magi i krisetilfeller.

I mengden av marabouten i Meiganga valgte vi å snakke med Mama Ai, som er en god venn av min informants familie. Hun er en av Meingangs mest respekterte mullum jeke og er kjent for å ha en stor kundekrets, blant andre prefekten i Mberé-regionen. Mama Ai forteller at hun tidligere var mentalt forstyrret, og at hun ble sendt til en kjent trollmann for å bli helbredet. Etter tre dager med behandling mistet hun bevisstheten. Hun opplevde å forsvinne fra kroppen for så å møte djevelen, hvor hun lærte sine magiske hemmeligheter. Etter et par dager kom hun til seg selv igjen og var helbredet fra sin mentale lidelse. Men nå visste hun at hun hadde magiske evner til å hjelpe andre mennesker. Mama Ai sier at hun er en troende muslim som ber, faster og gir almisser. Hun har sin makt fra djevelen, men det var Allah som befalte djevelen å gi henne denne makten. Nå kan hun se inn i fremtiden for å hjelpe mennesker, hun kan gjøre folk friske og gi dem beskyttelse mot fiender.

Det første vi legger merke til innenfor døra hennes en er hjemmelaget vektstang på en liten plastflaske. Det er beskyttelse mot innbruddstyver, og Mama Ai sier stolt at til denne dag har ingen uvedkomne brutt seg inn i huset hennes. Hun forklarer oss så litt om sin praksis. Alle som kommer til henne må i første omgang legge pengene sine enten ved en stor konkylie eller ved et lite skilpaddeskjell. Dette hjelper henne til å forstå problemene deres, og deretter kan behandlingen begynne. Hvis du ønsker å kjenne framtida di, finner hun fram et tørkle med små skjell som hun kaster på gulvet. Deretter kan hun lese tegnene i mønsteret som skjellene lager. Det hender også at Mama Ai allerede vet hva som er proble-

met ditt før du kommer. Natten før vårt første besøk hadde hun drømt at en hvit mann kom mot henne. Da hun våknet, trodde hun at det var kreftene hennes som hadde besøkt henne. Men da vi kom på besøk, skjønnte hun drømmen sin og hadde allerede behandlingen klar hvis jeg ønsket å lykkes i arbeidet mitt. Mama Ai kan også hjelpe deg hvis du vil bli populær i miljøet ditt. Da skaffer hun deg et spesielt tøyestykke som du enten henger over døra eller begraver på eiendommen din. Da vil du få besøk fra morgen til kveld. Hvis noen trenger beskyttelse mot fiender, viser hun oss spesielle torner som hun har funnet i bushen. Ved hjelp av akupunktur visse steder på hender og håndledd blir du beskyttet mot alle typer angrep, også kuler hvis noen vil skyte deg. Den som forsøker å gjøre deg vondt, vil da selv bli rammet av angrepet sitt - og hvis noen forsøker å drepe deg, vil han selv bli drept på forunderlig vis.

Mama Ai bruker ikke Koranen i sin praksis, ganske enkelt fordi hun ikke kan lese eller skrive. Hun sier at hun heller ikke har bruk for det siden hun har fått sine instruksjoner direkte fra Allah via djevelen. Det betyr også at hun har makt til å bruke praksisen sin til å skade mennesker, men hun bedyrer at hun aldri har brukt sine evner på den måten. Siden folk vet at hun besitter slike krefter, er de likevel redde for hvordan hun vil bruke kreftene sine, og hun blir behandlet med dyp respekt hvor hun måtte ferdes.

Møtet med det magiske rom i Meiganga viser at islams mystiske side har tatt opp i seg mange elementer fra Afrikas tradisjonelle religioner. Sannsigere, helbredere og trollmenn har spilt en viktig rolle i afrikanernes verdensbilde siden sivilisasjonens begynnelse. Overalt i verden hvor islam praktiseres spiller det mystiske og magiske en rolle, men praksisen i Meiganga viser at islam har overtatt et vokabular og en praksis som eksisterte lenge før islams ankomst til regionen.

Nyere islamsk innflytelse i Meiganga

Den største forandringen som har skjedd med opplæringen av muslimene i Meiganga de siste tiår, er opprettelsen av de fransk-arabiske skolene og det samarbeidet som den kamerunesiske stat har innledet med Saudi-Arabia. To av de fransk-arabiske skolene er støttet med midler fra staten, som igjen får støtte fra Saudi-Arabia til denne driften. Teologisk representerer skolene en universell islamsk profil. Islam presenteres som den ene riktige vei for alle etniske grupper. Det undervises i klassisk islam, og det arabiske språket blir tillagt stor vekt. Politisk forbereder skolene elevene på

møtet med den moderne verden. Muslimene i Kamerun har innsett at hvis de fortsatt vil ha politisk innflytelse, så må de også skaffe seg vestlig utdannelse og mestre det franske språket.

I tillegg til de to statsstøttede skolene finnes det også en privat fransk-arabisk skole i Meiganga, drevet av Moddibo Sadou. Moddibo Sadou er en ung, energisk fulaner som har sett at mange muslimske barn har kastet bort livet sitt uten å tilegne seg verken islamsk eller vestlig kunnskap. Istedenfor å starte en skole under et tre i kvartalet, mente Sadou at det var viktig at elevene lærte mer enn bare å sitere enkelte koranvers. Derfor startet han sin egen fransk-arabiske skole. Sadou selv snakker ikke fransk, men han har et høyt arabisknivå etter å ha vokst opp i en familie med kjente moddiboer. Han er også ansvarlig for pilgrimsreisene fra Meiganga til Mekka og besøker derfor Mekka hvert år. I år var han leder for en gruppe med 46 reisende, men bare tre av dem kom fra Meiganga.

Skolen hans teller rundt hundre elever, og de betaler hver 800 FCFA (ca 10 nkr) i årsavgift og 100 FCFA (ca 1,25 nkr) i skolepenger per måned. I tillegg har de med seg litt mat til lærerne på skolen. På en skole med fire ansatte lærere sier det seg selv at dette ikke er noen lukrativ bedrift. Sadou sier selv at han bruker av egne midler for å holde skolen gående fordi det er hans oppgave i livet å lære barna om islam og gi dem en fremtid der de også kan beherske det franske språket. Sadou er en moderne muslim som ser viktigheten av at barna lærer noe mer enn innholdet i Koranen. Sadou har egen bil, i stua står en salong, i hjørnet TV, video og telefon, og bokhylla er full av arabiske bøker og suvenirer fra Mekka. Moddibo Sadou er opptatt av det bare finnes en type islam. Han er selv ikke medlem av noe sufi-brorskap fordi han mener at det er noe muslimene har laget selv, noe som ikke er beskrevet verken i Koranen eller i Hadith. Han vil ikke gå så langt som å si at brorskapene er vranglære, men han sier at islam er som mat. De fem søylene er couscousen (fulanernes tradisjonelle mat), og det er alt du trenger for å leve. Hvis du er medlem i et brorskap, er det noe du tilføyer selv, som å spise yoghurt eller salat etter couscousen. Det er ikke nødvendig for å overleve.

Sadou er også opptatt av at islam og Koranen har en magisk side, men han mener at det i Afrika er alt for mange som misbruker disse kreftene. Han viste oss flere fargerike arabiske bøker som han hadde fått i Mekka som omhandlet islams helende virkning. Magi skal bare brukes positivt, til å gjøre mennesker friske og bringe

velsignelse, ifølge Sadou. Alt som er ut over dette, er av det onde. Han forteller videre at bøkene han har viser hvilke koranvers han skal bruke sammen med hvilke urter, og at honning, løk og hvitløk er sentrale ingredienser som, brukt på riktig måte, kan helbrede nærmest hvilken som helst sykdom. Sadou er også leder for en gruppe mallumer som samler urter og remedier i bushen, og som med jevne mellomrom samles hos ham. Da annonseres via motorsykler og høytalere at nye remedier er ankommet, og det er med denne praksisen Sadou tjener det meste av sine penger.

Ustas¹⁶ Abbo er lærer ved en av de statsstøttede fransk-arabiske skolene i Meiganga. Hver morgen undervises det i fransk, og hver ettermiddag underviser han i arabisk. Selv om skolen er statsstøttet må elevene betale 5000 FCFA (ca 60 nkr) i årsavgift til skolen.¹⁷ Ustas Abbo sier at han anser islams enhet for å være det viktigste som elevene må lære, og at han ikke er med i noe brorskap. Han antyder også at det eksisterer en spenning mellom de tradisjonelle mallumene, som er medlemmer av et sufi-brorskap, og lærerne ved de fransk-arabiske skolene. De tradisjonelle lærerne mener at å undervise på fransk, sitte på stoler, bruke pulter og ha en fast timeplan, er resultat av vestlig påvirkning. Det er fulanernes tradisjonelle måte å undervise på som er riktig, og det er kun fulanerne som er ekte muslimer. De fastholder fulanernes utvalgte stilling i Kamerun og vil ikke anerkjenne andre etnisiteter som muslimer på linje med fulanerne.¹⁸ For Abbo finnes det imidlertid kun en vei for alle mennesker, og det er dette enhetssynet på islam som formidles på skolen hans. Han ser også positivt på den rollen Saudi-Arabia spiller i dagens Kamerun, som en pådriver for undervisning innen islam og for utvikling i samfunnet.

Som en følge av et utviklingsprosjekt som startet tidlig på 1960-tallet har Saudi-Arabia tilbudt unge kamerunesere stipender for å studere i Saudi-Arabia. Stipendene omfatter vanligvis et syv års studium i islamsk teologi. Ifølge Alihu Mama, direktør ved Meigangas største fransk-arabiske skole, har 400 ungdommer fra Meiganga mottatt slike stipend siden oppstarten av programmet. For tiden befinner det seg 70 studenter fra Meiganga i Saudi-Arabia, og i år er det 27 kandidater som skal gjennom opptaksprøvene. Til nå har ingen av disse returnert til Meiganga. De har enten blitt i Saudi-Arabia, eller de underviser i større byer i Kamerun som Yaoundé, Ngaoundéré eller Garoua.

Byggingen av et islamsk institutt i Meiganga som snart skal tas i bruk, understreker Saudi-Arabias satsing på undervisning i områ-

det. Ifølge Alihu Mama skal instituttet videreutdanne elever som allerede har diplomert CP fra en fransk-arabisk skole. Det betyr at prosjektet er en forlengelse av det samarbeidet som den kamerunesiske stat allerede har med Saudi-Arabia. Han forteller videre at den saudiarabiske direktøren for skolen allerede er utnevnt, og at skolen vil ha lærerkrefter også fra andre arabiske land som Marokko, Tunisia og Egypt. Kontakten mellom saudiarabiske donatorer og de muslimske lederne i Meiganga har, som tidligere nevnt, blitt opprettet av ungdom fra Meiganga som studerer i Saudi-Arabia. Dette viser noen av de ringvirkningene som utdanningsstipendene har hatt.

Konklusjon

Denne artikkelen har presentert noen av strømningene i den muslimske verden som har påvirket den lille byen Meiganga i Nordøst-Kamerun. Vi har sett at islams ankomst til landet var en følge av Usman dan Fodios oppgjør med sine lite islamiserte omgivelser i Sokoto-kalifatet på begynnelsen av 1800-tallet. Inspirasjon til denne islamske revolusjonen hentet dan Fodio fra en lignende fornyelsesbevegelse i Futa Toro i Senegal, og fra sine personlige lærere som var oppdatert på de politiske og teologiske bevegelsene i Midtøsten. Usman dan Fodio innførte Qadiriyya-sufismen til Kamerun, som med sitt elitepreg og sin strengt hierarkiske struktur gjorde at fulanerne bare i liten grad omvendte andre etniske grupper som de la under seg. Det var andre nordafrikanske brorskap som Tijaniyya, med sin mer demokratiske og mindre rigide struktur, som satte fart på spredningen av islam i regionen. Dette skjedde mye på grunn av nordafrikanske sufi-ledere som selv besøkte Kamerun og spredte et budskap som raskt slo rot i den afrikanske virkeligheten. Disse besøkene gikk også inn som en del av Frankrikes kolonipolitikk, hvor målet var å hindre anti-kolonistisk og pan-arabisk propaganda, og å bevare en franskvennlig afrikansk islam.

I dag er det fortsatt Tijaniyya-muslimene som dominerer i Meiganga. Deres form for islam har tatt opp i seg elementer fra tradisjonelle afrikanske religioner og er i liten grad opptatt av politiske forandringer. De nye elementer som kan observeres, er Saudi-Arabias relativt offensive satsing på utdannelsen av morgendagens muslimske ledere. Gjennom samarbeid med den kamerunesiske staten er de med på å finansiere muslimske utdanningsinstitusjoner og øve innflytelse gjennom et stort program for utdanning av

kamerunesere i Saudi-Arabia. Denne påvirkningen har i noen grad skapt en konflikt mellom tradisjonelle muslimske kunnskapsbærere og en moderne islamsk utdanning som også har teologiske konsekvenser. Tiden vil vise om morgendagens muslimer i Meiganga vil velge en form for islam som verdsetter de afrikanske tradisjoner slik vi i dag ser praktisert i Tijaniyya-bevegelsen, eller om de vil vektlegge en mer politisk, fremtidsrettet og offensiv islam som følge av påvirkning fra Saudi-Arabia.

Noter

1. For en enkel innføring i fulanernes historie i Kamerun se Tomas S. Drønen, "Islam and Ethnicity in Northern Cameroon", *SMT* vol. 86, no. 1, 1998.
2. B.G. Martin, *Muslim Brotherhoods in Nineteenth-Century Africa*, Cambridge 1976, s. 13-25.
3. Philip Burnham, *The Politics of Cultural Difference in Northern Cameroon*, Edinburgh 1996, s. 16-19.
4. *Ibid.* s. 23-25.
5. *Lamido* (pl. lamibbe) betegner lederen av fulanernes politiske styresett. Lederen, også oversatt med "konge", styrte sitt lamidat omgitt av et hoff som bestod av medlemmer fra flere av de etniske gruppene i området. Lamidoen ble også regnet som øverste religiøse leder. Han hadde sjelden noe særlig utdanning innen islam, men han knyttet lærde muslimer og de teologiske lederne til hoffet sitt og kunne derfor også til en viss grad kontrollere den form for islam som ble praktisert.
6. T.M. Bah peker i sin artikkel "Cheiks et Marabouts maghrébins prédicateurs dans l'Adamawa" i *Ngaoundéré-Anthropos* vol. 1, 1996, s. 10 og 14, på islam som et elitefenomen og en måte for andre etniske grupper enn fulanere til å heve sin sosiale status. Martin Z. Njeuma hevder i "Imperialism of Knowledge: The Fulbe Factor in Northern Cameroon" i *Ngaoundéré-Anthropos*, vol. 2, 1997 at islam var en helt avgjørende faktor for fulanernes suksess i Adamaoua, men da først og fremst som kilde til mot og fordi religionen skaffet til veie et teoretisk og sosiologisk "framework" for politisk styring.
7. T.M. Bah 1996, s.18-19.
8. *Ibid.* s. 14-15 og 20-23.
9. Kåre Lode, *Appelés à la liberté*, Amstelveen 1990, s. 20.
10. Burnham 1996, s. 9-11.
11. Se for øvrig Burnham 1996 for en inngående analyse av forholdet mellom gbayaer og fulanere og den væpnede konflikten på begynnelsen av 1990-tallet.
12. Imam er tittelen på den muslimen som leder bønnen i moskéen. Muzzenien har ansvaret for å kalle folk til bønn fem ganger i døgnet. Moddibo betyr lærer og er ansvarlig for undervisningen i moskéen.
13. Henri Bocquene, *I am a Mbororo*, engelsk oversettelse, Jos 1989, s. 126-127. Original tittel *Moi, un mbororo*, Paris 1986.

14. Pastor Jean Fenomanana, en gassisk lærer ved det teologiske instituttet i Meiganga, driver en utstrakt forbønnsjeneste for folk med mentale lidelser og demonbesatte etter mønster av Hyrdebevegelsen på Madagaskar. Han sier at han har opplevd tilfeller av ungdom som har blitt sinnsvirret etter å ha inngått slike kontrakter og har kommet til ham for å få hjelp.
15. Vincent Monteil, *L'islam noir*, Paris 1964, s.121.
16. *Ustas* er en annen fulansk/arabisk tittel som også betyr lærer.
17. Til sammenligning koster det 8000 FCFA å gå på katolikkenes skole og 9000 FCFA på den lutherske grunnskolen. På tross av fremveksten av de fransk-arabiske skolene, viser det seg at majoriteten av fulanere i Meiganga likevel velger å sende ungene sine til en av de kristne grunnskolene fordi de ser at undervisningen er bedre organisert på disse skolene. De vet at ungene der får kristendomsundervisning, men de er tydeligvis ikke redde for den effekten dette kan ha på ungene.
18. I kapitlet "The Power of Knowledge: The life of Alhaji Ibrahim Goni, traditional judge, in Ngaoundéré, Northern Cameroon" i boka *African Islam and Islam in Africa - Encounters between sufis and islamists*, red. Rosander og Westerlund, London 1997, s. 254-285, presenterer Lisbet Holtedahl og Mahmoudou Djingui inngående konflikten som utspiller seg i Ngaoundéré mellom de tradisjonelle islamske lederne og de nyutdannede lærerne fra Saudi-Arabia. Den samme tendensen finnes også i Meiganga, men er ikke så markant som i storbyen Ngaoundéré fordi det i Meiganga ennå ikke finnes lærere som selv har studert i Saudi-Arabia.

Tomas S. Drønen, f. 1968. Cand. philol. MF 1995. Kandidatstipend MF 1996. Ansatt i NMS som islamkonsulent og lærer ved det teologiske instituttet i Meiganga, Kamerun 1998-.

Dar al-islam in Meiganga, Cameroon

The article is a presentation of the important role that Islam plays and has played in Meiganga during the last 150 years. The jihad of Usman dan Fodio introduced the religious monopoly of the elite-controlled Qadiriyya-brotherhood. The Tijaniyya-brotherhood broke this monopoly, helped by the French colonial government who welcomed North-African sufi-leaders to secure an "African Islam". This again led to the spread of Islam among ordinary people. From visiting different Islamic leaders in Meiganga we discover that Tijaniyya still holds a strong position, but that they to some extent feel threatened by the more ecstatic Tarabiyya-movement. We also see that Saudi-Arabia plays a major role in the education of young muslims by supporting French-Arabic schools, by the building of an Islamic institute, and by offering scholarships to young Cameroonians for studies in Saudi-Arabia.